

Slovenska poimenovanja za svetopisemskega tetrarha

Jakob Müller

IZVLEČEK: Na ozadju razlik med jezikovnimi načeli Trubarja 1555 in Vergerija 1555 obravnava članek v prvem delu prevedke grškega τετραάρχης v Mt 14,1, Lk 3.19; 9,7, Apd 13,1 ter τετρααρχέω v Lk 3,1, kar vse Vulgata prevaja s tetrarcha, v 33 slovenskih prevodih med letoma 1555 in 1997 in jih primerja s 30 modernimi prevodi 16 evropskih jezikov, v drugem delu pa je prikazana besedilna in slovarska zgodovina 15 izrazno različnih slovenskih prevedkov.

ABSTRACT: The differences between linguistic principles of Trubar 1555 and Vergerio 1555 provide the background for this article. The first part discusses the translations of Greek τετραάρχης in Mt 14:1, Lk 3:19, 9:7, Acts 13:1 and τετρααρχέω in Lk 3:1, which were all translated as tetrarcha in the Vulgate, in 33 Slovenian translations between 1555 and 1997, and compares them to 29 modern translations into 16 European languages. The second part reveals the textual history of 15 Slovenian translations varying in the expressional aspect.

Da bi izrazno in vsebinsko izboljšal svoj prvi prevod iz leta 1555, je Primož Trubar v drugo izdajo Matejevega evangelija (1557) vnesel 120 leksikalnih zamenjav. V veliki večini primerov je izvorno domačo besedo zamenjal z drugo domačo besedo, v sedmih primerih je domačo besedo nadomestil z germanizmom, po enkrat pa je zamenjal germanizem z domačo besedo, prevzeto besedo z domačo besedo ter opisni izraz *zhetertiga deila kral* s prevzeto besedo *tetrarha*.

Mt 1555: 34a	Erodesh zhetertiga deila kral
Mt 1557: 41	Erodesh Tetrarha
Mt 1584: III 10	pred Erodesha Tetrarha
Mt 1545 - 14,1	den Vierfürsten Herodes
Mt 1964 - 14,1	Ἡρώδης ὁ τετραάρχης Herodes tetrarcha
Mt 1997 - 14,1	četrtni oblastnik Herod

Trubar navedenega mesta ni prevedel po Lutru 1545, predhodne izdaje Lutra, zlasti zanimiva bi bila prva iz leta 1522, pa mi niso dostopne. Dodam pa lahko, da

ima »kralja Heroda« češka rokopisna Bible 1390-1410.¹ Trubarju enako števniško določilo pa ima prva nemška tiskana Biblija 1466, kjer se obravnavano mesto glasi: »herodes furist des vierden tails« (Grimm 1951 : 296).

Po Doklerju 1915 pomeni grško *τετραάρχης* (po skrajšanju *τετράρχης*) 'četrtnik, knez, vladar'. Beseda je zloženka iz *τετρα-* < *τέτταρες* 'štiri' in *-άρχης* < *ἄρχω* 'sem nad, prvi', torej 'zapovedujem, vladam, vodim'. Kalkirani prevod zloženke bi bil torej *štirivladec/*četverovladec. Ubesedeni sestavni skladenjske podstave sta jasni, njuno pomensko razmerje pa je določeno slovarsko. Tetrarh je prvotno imel vojaški pomen, in sicer 'vodja štirih oddelkov konjenice' oz. 'poveljnik četrtine enote'. Pomenski prehod s 'štirih enot' na 'četrtino' je tudi za grščino nenavaden. Dokler 1915 navaja 21 zložen s *τετρα-* v pomenu 'štiri enote' in samo eno – *τετραάρχης* – s sestavino 'četrtina'. Morda predstavlja vmesno (ulomčno) stopnjo *τετράφύλος* 'razdeljen na štiri plemena'?

Z vojaškega se je izraz na osnovi semantične metonimije že v grščini prenesel na družbeno oz. politično področje in končno postal vladarski naslov.

Tudi v slovenščini samostalniške zloženke četvero-/štiri- najpogosteje pomenijo (a) 'tisti, ki/tisto, kar ima štiri enote koga/česa', npr. *štirinožec* ali *četverokapnica*; (b) 'tisti, ki/tisto, kar je sestavljen/o iz štirih enot koga/česa', npr. *štirivprega*, redko pa pomeni 'to, da delajo štirje tisto, kar določa drugi del zloženke': *četverboj*'boj štirih'. *Tetrarh* tj. *štirivladec pa besedotvorno pomeni 'vsak od štirih vladarjev', kar se v slovenskih števniških zloženkah sicer ne pojavlja, zato ni čudno, da se je celo Murku 1833 v geslu *vier* za *zhvetérobraftnika* (slovenski ustreznici za *Vierfürsta*) pomotoma zapisala soustreznica *glavar zhres fhtiri deshéle*.

Biblicisti pa tudi pisci slovarjev, leksikonov in enciklopedij pri razlagi *tetrarha* pogosto na prvem ali pa sploh edinem mestu navajajo njegov izrazni pomen, in sicer pogosto v »ulomčni« varianti: 'vladar četrtine dežele'. Tako ga je leta 1555 parafrazirano prevedel tudi Trubar, dve leti pozneje pa v obrobni opombi tudi razložil: »Tetrarha, se pravi en Viuda, kir ie poftaulen zhes ta zheterti deil eniga krалеufua oli ene Deshele.« (Trubar 1557 : 41). Leta 1584 je opombo Dalmatin skoraj dobesedno ponovil (pri tem je uporabil – edinkrat – tudi Trubarjevo obliko -a: Tetrarha), ter dopolnil s podatkom iz judovske zgodovine: » Sakaj Iudoufka Deshela je bila tedaj v'fhtiri dejle resdilena. Inu Erodes je bil zhes en deil Firfht, satu je on Tetrarha imenovan.« (Dalmatin 1584 III 10 a).

Obe navedeni pojasnili sta nekoliko razširjen prevod Lutrove opombe ob Mt 1545 -14,1, svetopisemsko osnovo pa imata v Lk 3,1, kjer se oznanjevanje Janeza Krstnika postavlja v 15. leto vladanja cesarja Tiberija (po opombi v Standardnem 1997 naj bi to bilo med jesenjo 27 in poletjem 29 po Kr.), »ko je bil Poncij Pilat

¹ Trubar 1555 : A3-3a navaja, da je imel pred seboj grško, latinsko, nemško in italijansko besedilo Mt. uporabo češkega prevoda pa navaja Trubar 1562 (Sakrausky 1989 : 218). Za vpliv češčine prim. Burian 1929-1930 : 67.

upravitelj Judeje in Herod četrtni oblastnik Galileje, njegov brat Filip pa četrtni oblastnik Itureje in Trahonitide ter Lizanija četrtni oblastnik Abilene«. Štiri v Lk 3,1 navedene upravno-državne enote uporablja kot osnovo za razlago *tetrarha* oz. *Vierfürsta* še Luegs 1913 : 634, vendar so take razlage naivne.

Prva poved zgoraj navedene Dalmatinove opombe ustreza zgodovini nekaj stoletij pred časom, na katerega se Mt 14,1 nanaša², in ustreza tudi več obdobjem po tem času³, ne velja pa za evangelijsko obdobje. Leta 41 pr. Kr. sta bila Herod Veliki in njegov brat imenovana za *tetrarha* Judeje oz. Galileje, formalno sicer podrejena judovskemu kralju (Encyclopedia 1971 – geslo Herod, Pauly 1979, geslo Tetrarches)). Njun naslov seveda ni v nikakršni zvezi z razdeljenostjo države na štiri dele. Po smrti Heroda Velikega leta 4. pr. Kr. pa je bilo njegovo kraljestvo razdeljeno na tri države, katerim so vladali trije njegovi sinovi: (1) Sin Arhelaj z naslovom *etnarh* je zavladal osrednjim deželam: Judeji, Samariji in Idumeji; po desetih letih je bil odstavljen, njegova država pa spremenjena v del rimske province Sirija, katerega je upravljal rimski prokurator; tretji prokurator je bil Poncij Pilat. (2) Sin Herod Antipa, na katerega se nanaša Mt 14,1, je dobil naslov *tetrarh* in zavladal Galileji, deželi na severu, in Pereji, deželi onkraj spodnjega Jordana in Mrtvega morja. Jezus iz Nazareta v Galileji je bil podanik Heroda Antipa. (Prim. Mt 23,6-7). V Novi zavezi je Herod Antipa imenovan samo Herod, navadno pa mu je dodajan naslov tetrarh, da se ločuje od očeta oz. kralja Heroda. (Prim. Lk 9,7). (3) Sin Filip, tudi z naslovom *tetrarh*, pa je zavladal pokrajinam severno in vzhodno od Galilejskega jezera. Gazo in še dve drugi grški mesti Rimljani niso izročili dinastiji Herodovcev, ampak priključili Siriji.⁴

Navedena Dalmatinova svetopisemska opomba in razlaga Luegsa (ter številnih drugih leksikonov) seveda nista naivni zaradi zamenjave Arhelajevega naslova *etnarh* s *tetrarhom* – tudi Antipa je v Mt 14,9 npr. imenovan *kralj* – in še manj sta zmotni zaradi številčno sicer netočnega podatka o delitvi Herodovega kraljestva – za četrto državo – naslednico se navsezadnje lahko šteje Lizinijeva tetrahija na področju današnje zahodne Sirije – pač pa sta naivni in napačni zato, ker razdelitev države na štiri dele za svetopisemski pomen *tetrarha* sploh ni odločevalna.

Naslov *tetrarh* se je v zgodovini uporabljal na treh področjih: vojaškem, upravno-plemenskem in državnem. Na vojaškem se je *tetrarh ēs* imenoval poveljnik četrtine čete oz. – drugod – štirih vodov. Na upravnem področju se je uporabljal v Tesaliji, ki je bila do 457 pr. Kr. razdeljena na 4 enote, voditelj vsake pa je imel naslov *tetrarh ēs*. Leta 342 pr. Kr. je kralj Filip II. v Tesaliji znova postavil 4 *tetrarh ēse*,

² Čas med smrtjo Janeza Krstnika v začetku leta 29 in smrtjo Jezusa spomladi 30 po Kr.

³ Dioklecijan je 286 po Kr. rimsko državo razdelil na štiri dele, vsakemu je vladal en tetrarh; dva od njiju sta se sicer imenovala avgust, dva pa cesar. Bohorič 1584 *5 f piše o štirih vojvodih – tetrahkih, ki so v 15. stol. vladali na Ogrskem.

⁴ Prim. Jožef 1993 XVII 11,4.

svoje namestnike. Od Grkov so naslov prevzeli Galačani (Kelti), ki so se 278/277 pr. Kr. naselili v Mali Aziji. Imeli so tri plemena, razdeljena na 4 skupnosti in vsako je vodil *tetrarhēs*. Sprva so torej imeli 12 *tetrarhov*, dvesto let pozneje samo še tri, v vsakem plemenu po enega, in nazadnje samo še enega. Tak pomen besede so v 1. stol. pr. Kr. v Mali Aziji spoznali in sprejeli Rimljani. Pompej je 66. pr. Kr. premagal pontskega kralja, ki je dve desetletji poprej krvavo obračunal z Galačani, ter razglasil zadnjega galačanskega *tetrarha*, rimskega zaveznika, za kralja dela nekdanjega pontskega kraljestva. Isti Pompej je tri leta pozneje zavzel Jeruzalem. Rabo besede *tetrarh* v pomenu 'domači vladar manjše države, odvisen od Rima' so rimski vojskovodje, politiki in zgodovinarji prenesli iz Male Azije tudi na področje Bližnjega vzhoda, in sicer današnjega Izraela, Jordanije, Libanona in Sirije.

Tetrarhi, imenovali so jih rimski vladarji, so bili v notranjih zadevah suvereni, v zunanji politiki (npr. glede vojne napovedi) pa so bili podrejeni Rimu.⁵

Grško obliko *tetraarhēs* oz. *tetrárhēs* je prevzela latinščina. Lewis 1987 navaja Cicerona, Cezarja, Tacita, Horaca. V Vulgati pa se uporablja oblika *tetrarcha*, in sicer v štirih vrsticah: Mt 14,1; Lk 3,19; 9,7 in Apd 13,1 po 1-krat, v Lk 3,1, kjer je sicer v gr. besedilu uporabljan glagol *τετραρχέω*, *tetrarhovati, tj. 'biti tetrarh', pa 3-krat. Vulgatino obliko je uporabil Trubar 1557 in 1582, Dalmatin 1584 pa v svetopisemskem besedilu uporablja obliko *tetrarh*, le na koncu zgoraj citirane opombe k Lk 3,1 ima obliko *tetrarha*, morda tudi pod vplivom začetnega navedka, ki stoji sicer v tožilniku.

Ne nemški ne slovenski jezik nista imela in nimata točnega domačega izraza za *tetrarh*. V Lutru 1545 je prvi del grške zloženke preveden (*vier-*), drugi del pa nadomeščen s funkcijsko oz. hierarhično primerljivim nemškim vladarskim naslovom (*-Fürst*), tako je nastal *Vierfürst*. Trubar 1555 je zloženko parafraziral, pri čemer je njen prvi del - zaradi večje jasnosti - razširil s predmetnim določilom, drugi del pa je, po analogiji (in neznanem prevodnem vzorcu), nadomestil z najbolj znanim vladarskim naslovom: *kralj*. Vendar je parafrazirana in analogizirana slovenska ustreznica *tetrarha* v obeh delih semantično netočna: v prvem delu zato, ker aktualizira števnško sestavino, ki je bila v evangelijskem času že razpomenjena (desemantizirana), v drugem delu pa zato, ker je *kralj* hierarhično višji naslov. Leta 1557 je Trubar svojo prevodno parafrazo nadomestil s *tetrarha*. Da s prvotnim, razvezanim oz. opisnim prevedkom, ki je sicer splošno razumljiv, ni bil zadovoljen, je očitno, toda če bi čutil samo pomensko netočnost *kralja*, bi ga pač nadomestil s *firfht*, s čimer bi se uskladil tudi z Lutrom 1545. Da bi uvidel pomensko neustreznost prvega dela, pa ni verjetno, saj števnško sestavino zloženke dobesedno razlaga tudi Dalmatin 1584. Vsekakor je z zapisom prevzete besede Trubar zavestno odstopil od načela uporabljati »gmainске Crainske, preprofte beffede, kateri ufaki dobri preprofiti sloueniz lahku more faftopiti« (Trubar 1555: 3a).

⁵ Za vse prim. Winer 1847, Loch 1858, Enciclopedia 1937, Ricciotti 1969, Encyclopedia 1971, Pauly 1979, Leksikon 1984 in Standardni 1997 – pod besedo *tetrarches* oz. na ustreznem svetopisemskem mestu.

Novozavezna mesta grškega *tetraarchēsa* oz. *tetraarhéō* so prevajali Slovenci takole:

Delo	Mt 14,1	Lk 3,1	Lk 3,19	Lk 9,7	Apd 13,1
Trubar 1555	zhetertiga deila kral				
Trubar 1557	Tetrarha	Tetrarha 3*	Tetrarha	Tetrarha	Tetrarha
Trubar 1582	Tetrarha	Tetrarha 3	Tetrarha	Tetrarha	Tetrarha
Dalmatin 1584	Tetrarh	Tetrarh 3	Tetrarh	Tetrarh	Tetrarh
Neznani 1634/1640		Tetrarh 3			
Schönleben 1672		glavar 3			
Kastelic 1680	vjuda zhes zheterti dejl	glavar 3	Zheterti Firfht	Zheterti Firfht	Zheterti Firfht
Paglovec 1741		glavar 3			
Küzmič Š- 1771	Strták	Strták 3	Strták	Strták	Strták
Pohlin 1772		Glavar 3			
Gutsman 1780		Glavar 3			
Küzmič M. 1780		poglavár, Ládavecz, poglavár			
Japelj-Kumerdej 1784, 1786	zhvetiri- -oblaftnik	zhvetiri- -oblaftnik 3	zhvetiri- -oblaftnik	zhvetiri- -oblaftnik	zhvetiri- -oblaftnik
Japelj 1800	zhetèrtni oblaftnik	zhetèrtni oblaftnik 3	zhetèrtni oblaftnik	zhetèrtni oblaftnik	
Japelj 1804					zhetèrtni oblaftnik
Dajko 1817		fherto- -oblaftnik 3			
Gollmayer 1834	zhetèrtni oblaftnik	zhetèrtni oblaftnik 3	zhetèrtni oblaftnik	zhetèrtni oblaftnik	zhetèrtni oblaftnik
Küzmič Š. 1848	Strták	strták 3	strták	Strták	strták
Volc idr. 1856	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik 3	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik
Remec 1870	čveteroknez				
Remec 1871					četrtnik
NZ 1873	četrtnik	četrtnik 3	četrtnik	četrtnik	četrtnik
Chráska 1914	četrtnik	četrtnik 3	četrtnik	četrtnik	četrtnik
Slavič 1917		četrtnik 3			
Zidanšek 1918	četrtnik	četrtnik 3	četrtnik	četrtnik	četrtnik
Jere idr. 1925, 1929	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik 3	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik
Vilhar 1937	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik 3	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik
Ekumenski 1974	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik 3	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik
Moder 1977	tetrarh	tetrarh 3	tetrarh	tetrarh	tetrarh

* Števniki označuje število ponovitev v vrstici.

Jubilejni 1984	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik 3	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik
Standardni 1997	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik 3	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik	četrtni oblastnik

Priredbi: Ravnikar 1815 : 225 knés; Krek 1903 : 48, (113) - tetrarh, (48), 49 (dvakrat), 113 in 114 - četrtnik

V navedenih 33 prevodih⁶ je 15 izrazno različnih prevedkov, ki si časovno sledijo takole: *četrtga dela kralj* (1555), *tetrarha* (1557), *tetrarh* (1584), *glavar* (1672), *vjuda čez četrti del* (1680), *četrti firšt* (1680), *šrtak* (1771), *poglavar* (1780), *ladavec* (1780), *čveteri-oblastnik* (1784), *četrtni oblastnik* (1800), *knez* (1815), *štrto-oblastnik* (1817), *čveteroknez* (1870), *četrtnik* (1871). Devet prevedkov na tak ali drugačen način vsebuje števniki štiri, torej prvo izrazno sestavino izvornika: *četrtga dela kralj*, *vjuda čez četrti del*, *četrti firšt*, *šrtak*, *čveteri-oblastnik*, *četrtni oblastnik*, *štrto-oblastnik*, *čveteroknez* in *četrtnik*. Štirje prevedki so funkcijsko-pomenski približki izvornika: *glavar*, *poglavar*, *ladavec*, *knez*, 3 prevedki pa tak približek vsebujejo: *kralj*, *vjuda*, *firšt*, *oblastnik*. Glede na pogostnost pojavljanja je zaporedje prevedkov naslednje: v 9 prevodih se pojavlja *četrtni oblastnik*, v 6 prevodih *četrtnik*, v 5 prevodih *glavar*, v 4 prevodih *tetrarh*, v 2 *šrtak*, v po 1 prevodu pa *četrtga dela kralj*, *četrti firšt* (delno), *čvetiri-oblastnik*, *čveteroknez*, *knez*, *ladavec* (delno), *poglavar* (delno), *štrto-oblastnik*, *tetrarha* in *vjuda čez četrti del* (delno).

Tudi tuji prevodi obravnavanih novozaveznih mest so različni:⁷

Delo	Mt 14,1	Lk 3,1	Lk 3,19	Lk 9,7	Apd 13,1
Ang. Revised Version 1966	tetrarch	tetrarch 3	tetrarch	tetrarch	tetrarch
New World 1984	district ruler	district ruler 3	district ruler	district ruler	district ruler
New Revised 1990	ruler	ruler 3	ruler	ruler	ruler
King James 1992	tetrarch	tetrarch 3	tetrarch	tetrarch	tetrarch
Good News 1992	ruler	ruler 3	ruler	ruler	ruler
Contemporary Version 1995	ruler	ruler 3	ruler	ruler	ruler
New Inter- pretation 1996	tetrarch	tetrarch 3	tetrarch	tetrarch	tetrarch
Brus. Novy zavpet 1991	tètrarh	čac'verta- ūladnik 3	čac'verta- ūladnik	čac'verta- ūladnik	čac'verta- ūladarny

⁶ Upoštevani sta tudi dve priredbi. Krelj 1567, Juričič 1578, Trubar 1595 in Čandik 1612 obravnavanih evangelijskih vrstic nimajo.

⁷ Kjer je na vseh novozaveznih mestih zapisana ista beseda, navajam besedo samo enkrat.

Bolg. Biblija 1995	čtvárto- vlastnik	čtvárto- vlastnik 3	čtvárto- vlastnik	čtvárto- vlastnik	čtvárto- vlastnik
Csla. Biblija 1997	čtvérto- vlasnik	čtvérto- vlasnik 3	čtvérto- vlasnik	čtvérto- vlasnik	čtvérto- vlasnik
Češ. Bible 1993	tetrarcha	vládnout' 3	vládce	tetrarcha	tetrarcha
Fran. Concordance 1982 TOB 1994	tétrarque tétrarque	tétrarque 3 tétrarque 3	tétrarque tétrarque	tétrarque tétrarque	tétrarque tétrarque
Hrv. Duda-Fučak 1994 Rupčić 1994	tetrarh tetrarh	tetrarh 3 tetrarh 3	tetrarh tetrarh	tetrarh tetrarh	tetrarh tetrarh
It. Bibbia 1991	tetrarca	tetrarca 2 governare	tetrarca	tetrarca	tetrarca
Bibbia 1997	il re	regnare 2 governare	il governatore	il re	∅
Mak. Sveto pismo 1991	čtvoro- vlasnik	čtvoro- vlasnik 3	čtvoro- vlasnik	čtvoro- vlasnik	čtvoro- vlasnik
Nem. Luter 1985 Einheits übersetzung 1991 Gute Nachricht 1997	Landesfürst Tetrarch Fürst	Landesfürst 3 Tetrarch 3 Fürst 3	Landesfürst Tetrarch Fürst	Landesfürst Tetrarch Fürst	Landesfürst Tetrarch Fürst
Polj. Biblia 1990 Nowy testament 1991	tetrarcha zarządca prowincji	tetrarcha 3 rządzić 3	tetrarcha rządca prowincji	tetrarcha rządca prowincji	tetrarcha tetrarcha
Rus. Biblija 1996	čtvérto- vlasnik	čtvérto- ovlasnik 3	čtvérto- vlasnik	čtvérto- vlasnik	čtvérto- vlasnik
Slš. Písmo 1970	vladár	štvt'ó- vladár 3	štvt'ó- vladár	štvt'ó- vladár	štvt'ó- vladár
Biblia 1982 Roháček 1993	tetrarcha jedno z tamojších štyroch kniežat	tetrarcha 3 tetrarcha 3	tetrarcha tetrarcha	tetrarcha tetrarcha	tetrarcha tetrarcha
Srb. Karadžić 1995	čtvéro- vlasnik	čtvéro- vlasnik 3	čtvéro- vlasnik	čtvéro- vlasnik	čtvéro- vlasnik
Špan. Santa Biblia 1992	gobernar	gobernar 3	el gobernante	el rey	gobernar
Ukr. Svjate pis'mo 1994	čtvéro- vlasnik	čtvéro- vlasnik 3	čtvéro- vlasnik	čtvéro- vlasnik	tetrarh

Upoštevano je 30 modernih oz. posodoblenih svetopisemskih prevodov 16 evropskih jezikov. Vseh pomensko različnih prevedkov je 13, in sicer 10 samostalniških, 2 glagolska in 1 izpust. Glagolskih prevedkov slovenščina v pregledanih prevodih ni izkoristila, čeprav jih grško besedilo ima; očitno so naši prevodi glede tega vseskozi pod vplivom latinske Vulgate. Tuji prevedki sestavljajo 5 različnih skupin: (pol)citatno, kalkirano, nadomestno, izpustno in mešano. Samo samostalniške prevedke ima 25 prevodov, tudi glagolski prevedek (Lk 3,1 – kot v gr.) imajo češki, 2 italijanska in poljski prevod, španski ima glagolsko prevedeno poleg Lk 3,1 tudi Mt 14,1 in Apd 13,1.

Največkrat je uporabljen 'tetrah/tetrahra' (10 + 6-krat)⁸, in sicer v 3 angleških, 2 francoskih in 2 hrvaških ter v po 1 nemškem, poljskem in slovaškem; v 5 drugih slovanskih prevodih: beloruskem, češkem, poljskem, slovaškem in ukrajinskem ter v 1 italijanskem pa je uporabljen poleg drugih prevedkov.

'Četver-/čtetvor- + vlad-/oblast-' je uporabljeno v 2+2 slovanskih prevodih: na vseh mestih v makedonskem in srbskem, na nekaterih mestih pa v beloruskem in ukrajinskem. 'Četrt- + vlad' je uporabljeno v 3 + 2 slovanskih prevodih: na vseh mestih v bolgarskem, cerkvenoslovanskem in ruskem, na nekaterih mestih pa v beloruskem in 1 slovaškem.

'Vladar, monarh' je uporabljen v 3 angleških ter deloma v češkem in v 1 slovaškem prevodu, 'vladar, oblastnik' (*governatore*) je delno uporabljen v 1 italijanskem prevodu, 'vladar pokrajine oz. področja' pa v 1 angleškem in deloma v enem poljskem prevodu.

'Kralj' je delno uporabljen v 1 italijanskem in 1 španskem prevodu, 'knez' je uporabljen v 1 nemškem prevodu in v zvezi s števnikom štiri delno v 1 slovaškem prevodu, medtem ko je 'deželni knez' uporabljen v 1 nemškem prevodu.

Različnih nadomestnih prevedkov je torej 6. Izpust izraza 'tetrah' oz. kakršne koli njegove ustreznice je delno uporabljen v 1 italijanskem prevodu.

Vsi glagolski prevedki sodijo pomensko v nadomestno skupino, saj se izvorno 'tetrahovati' prevaja z 'vladati, imeti oblast' (*gubernar, governare, rządzic, vládnout'*) ali z 'vladati, biti vladar' (*regnare*).

Mešano skupino sestavlja 8 prevodov. Izrazno najbolj pester je 1 italijanski, saj ima dva nadomestna izraza (*re; governatore*), dva glagolska izraza (*governare, regnare*) in izpust. Češki in 1 poljski prevod imata tri vrste prevedkov: citatnega (*tetrarcha*), nadomestnega (*vládce oz. zarządca/rządca prowincji*) in glagolski prevedek (*vládnout oz. rządzic*). Španski prevod ima dva nadomestna (*el gobernante, el rey*) in en glagolski prevedek (*gubernar*).

⁸ Na prvem mestu je navedeno število prevodov z enotnim, na drugem pa z neenotnim prevedkom.

Glede na poznejše slovenske in glede na moderne prevode v različne evropske jezike je bil Trubarjev parafrazni prevedek »četrttega dela kralj« iz leta 1555, čeprav kalkirano-analogen, vendarle pomensko zelo jasen, zato ni čudno, da mu je pomensko blizu še slovaški Roháček 1993: »eden izmed štirih knezov«. Trubarjev citatni prevedek *tetrarha* iz 1557 pa je skladen z danes najmočnejšo prevajalsko smerjo v razvitih evropskih jezikih. Z Dalmatinom 1584 se je sicer uveljavil *tetrarh*, kar pa je samo oblikoslovna sprememba.

Kako se kažejo prevedki Trubarja in drugih naših prevajalcev v slovenskih besedilih in slovenskem slovarstvu?

Kralj je kot *krail* oz. *krailj* prvič uslovarjen v Megiserju 1592, uporabljajo ga Trubar in drugi pisci XVI. stol., prvič zapisan pa je v Kranjskih prisegah 1440 (?) (Mikhailov 1998); izpeljanka *gralva* 'kraljica' je zapisana v pesmi Ulricha Lichtensteinskega 1227 (Književnost 1996 : 486). Po mnenju večine etimologov je kralj nastal iz sla. *korl'ь < Karl, imena frankovskega vladarja (768-814), kakor razlaga že Dobrovský (Miklošič 1886). Kralja so Slovani uporabili za poimenovanje vladarja druge hierarhične stopnje; višji vladarski naslov je bil *cesar*.

Tetrarha oz. *tetrarh* zelo dolgo nista bila uslovarjena kot slovenski, ampak samo kot tujejezični iztočnici. Starejšo obliko *tetrarcha*, ki je enaka latinski obliki *monarcha* ali *patriarcha*, imamo kot latinsko prvič zapisano v Kastelec-Vorencu 1680–1710 (Stabej 1997 jo navaja pod iztočnico *deželski*, ne pa tudi pod iztočnico *oblastnik*), kjer je razložena: 'deshelski oblaštnyk, ali gospúd, postavljen zhes zheterti deil ene deshèle'. Če razumemo prvi samostalnik z levim prilastkom kot samostojno pomensko enoto oz. da se prilastkov odvisnik nanaša samo na gospuda, potem sta že Kastelec-Vorenc, čeprav nekoliko nejasno, zapisala tako stvarno oz. funkcijsko kot tudi izrazno razlago. Hipolit 1711 navaja za lat. *tetrarcha* nem. *ein fürst*, kar je stvarno-funkcijska ustreznica, čemur sledi slovenska razlaga, ki je domala enaka Kastelec-Vorenčevi, vendar je med *oblastnijk* in *ali gospud* vstavljen izraz *vojvoda*, torej slovenska stvarno-funkcijska soustreznica za *tetrarcha*. V nemško-slovensko-latinskem delu ima Hipolit pri iztočnici *Fürst* za zvezo *Fürst eines Landes* slovensko razlago *en firšht ali oblastnijk ene deshéle*, čemur sledita lat. *princeps · tetrarcha*, pri iztočnici *Vierfürst* pa je celo na prvem mestu slovenska stvarno-funkcijska soustreznica *vivuda*, kateri za podpičjem (!) sledi izrazno-formalna (kalkirana) razlaga *ali oblaštijk zhes zheterti deil ene Deshéle ali Krajléftva*. Geslo zaključuje (za sredinsko piko) latinski *Tetrarcha*.

Nemško iztočnico *Tetrarch* ima od slovenskih slovaropiscev prvi šele Cigale 1860, in sicer samo s kazalko na *Vierfürst*, slovensko iztočnico *tetrarh* pa Bradač 1929, na desni, razlagalni strani sicer že Dokler 1915, vendar ne pri *τετραρχης*, kjer bi bila pričakovana, ampak pri glagolu *τετραρχέω*, katerega razlaga *sem četrtnik* (*tetrarh*). Slovensko obliko *tetrarh* je v besedilu sicer uporabljal že Dalmatin 1584 in po njem še Neznani 1634/1640. V splošnem slovarju, ne v slovarju tujk, je *tetrarh*

kot iztočnica uslovarjen šele v Slovarju 1991, vendar tudi tu ne v bibličnem, temveč samo v dioklecijanskem oz. izrazno-formalnem pomenu.

Viuda je v razlagi tetarha zapisal že Trubar 1557 : 41⁹ in za njim Dalmatin 1584, v samem besedilu pa enkrat samkrat Kastelec 1680. Pred protestantskimi besedili so *deschellfkhi Viuodi* zapisani v Kranjskem rokopisu 1440 (?) (Mikhailov 1998). Prvič je *viuda* uslovarjen v Regiftru 1584, in sicer kot kranjski izraz za koroško *firfht*, Megiser 1592 pa ločuje: *viuda* mu pomeni toliko kot nem. *Fürst*, *Hertzog* oz. lat. *princeps*, *Dux*, medtem ko mu *vajvoda* pomeni nem. *Hauptmann*, lat. *Dux militum*, torej vojaško funkcijo. Tudi Megiser 1603 ločuje *viuda*, ki mu pripisuje vladarski pomen: *princeps*, *Fürst* - od *voivoda*, ki mu pripisuje vojaški pomen: *dux militum*, *ein hauptman*, *oberster*. Vendar je že Bohorič 1584 povezoval *vojvoda* in *vajda*: »Imò Vngaris adeo etiam adlibuit Slavicus fermo, vt olim Tetrarchas fuos. Vojvodas (ad verbum Germanicè Hertzogen), hoc est, exercitus duces appellarent. Vulgo corruptè dicunt, wayda.« (Bohorič 1584 : * 5 f).¹⁰

Po Kastelec-Vorencu 1680–1710 imata tako *viuda* (*dux*) kot *vaivoda* (*centurio: exarchus*) vojaški ali vladarski pomen. Hipolit 1711 uporablja v prvem, latinskem delu besedo *vojvoda*, in sicer v vojaškem pomenu, prim. iztočnice *Dux*, *Praetor*, *Centurio*, v drugem, nemškem delu pa izraz *vivoda*, in sicer tako v vojaškem, prim. iztočnice *Führer*, *Hauptmann*, *Feldher*, kot v vladarskem pomenu, prim. *Herzog*, *Fürst*.

V slovarjih od Pohlina 1781 do Pleteršnika 1894–1895 se *vajd* / *vajda* in *vajvod* / *vajvoda* pomensko ločujejo, in sicer ima prvi samo civilno-upravni pomen (*Pfleger ali Vogt*), drugi pa ima tako vojaški (*Heerführer*) kot vladarski (*Fürst*) pomen. *Vojvodo* so v obeh pomenih sicer rabili že v 16. stol., npr. Juričič 1578, II : 134 –

»Ta Neron Caesar ie poflal Viudousku deshelu ednega Iunazhkiga inu skusheniga Voiuodu, Simenom Vespasian.«

Juričič 1578, III : 54 –

»Kral Sicilie, Sardinie inu Corfcae, Vladika ali Voiuoda Vřpoletu, Knes Verusinski /.../«

Izraz *firfht* je v glosirani razlagi (*tetracha*) uporabil Dalmatin 1584, na zadnjih treh svetopisemskih mestih pa Kastelec 1680, in sicer v zvezi *zheterti firfht*, kar je sicer nepravilno. Od slovarjev navaja *firfhta* kot koroško ustreznico za kranjskega *viuda* Regifhter 1584. Po Megiserju 1592 sta njegovi ustreznici nem. *Fürst* in lat. *princeps*, po Alasiu 1607 pa it. *principe*. Isto latinsko ustreznico navajata tudi Kastelec-Vorenc 1680–1710, sicer pa mu kot deželnemu oblastniku postavljata za par *vaivoda* (pri *exarchus* in *satrapa*). Podobno Hipolit 1711, kjer je *firfht* ustreznica za *Fürst* oz. *princeps* in *tetrarcha*. Vendar sta pri *tetrarcha* navedena samo *deshelski*

⁹ Na navedeno mesto me je opozoril recenzent F. Novak.

¹⁰ Celo Ogrom se je slovanski [Slavicus] jezik tolikanj priljubil, da so nekdanj svoje tetrarhe imenovali vojvode (po besedi nemško Hertzogen), Toporišič 1987 : 16.

oblastnik, vojvoda, pri *Vierfürst* pa sta navedena samo *vivoda* oz. *vjvoda*. Ker se je Hipolit zavedal, da v zvezi s *tetrarhom* navaja samo približne, pomožne ustreznice, je pri vseh navedenih iztočnicah dodajal posameznim ustreznicom splošnejše opisne razlage: *en deshélski oblastnik* oz. *gospud*, *oblastnik ene deshélle* oz. *oblastnik zhes zhetérti deil ene Defshélle*. Pohlin 1781 ne prinaša novosti, pač pa se pri Gutsmanu 1789 že kaže odmikanje, saj pri iztočnici *Fürst* sle. *firfht* ni več naveden, pač pa dva, verjetno na novo narejena izraza: *previfhnik, sprednik*. Enako sta pri *Vierfürst* navedena samo *glavar* ali *previfhnik zhes zheterto fran deshele*. Toda v sicer skromnejšem slovensko-nemškem delu je *firfht* še iztočnica.

Nobena od uporabljenih sopomenk se v pomenu *firšt* ni uveljavila.

Naslednjo, doslednejšo stopnjo vrednotenja in pomenjanja besede *firfht* ima Murko 1833: v slovensko-nemškem delu je označena s križcem, torej kot germanizem, v nemško-slovenskem delu pa *Fürsta* prevaja s slovanskim *knezom*, *firfhta* z besedno družino pa omenja prav na koncu, po petih drugih soustreznicah, in še tu brez zgleda, čeprav ga uvršča med najbolj uporabljane: »Fürst – ächt slawisch knés, im Slowenischen nicht allgemein bekannt, und nur mehr in eigenen Namen noch vorkommend, dafür gem. previfhni, sprednik, häufig auch ladaviz, vladiz (überhaupt ein regierender Herr), seltner das kroatische vlastelin, am häufigsten väjvoda (eig. Der Herzog), und das deutsche firfht mit allen Ableitungen«. ¹¹

Cigale 1860 *firšta* več ne navaja in tudi Pleteršnik 1894 ne, čeprav je po Kartoteki 1945-1991 še v 20. stol. zapisan 9-krat, zadnjič pri Habjanu 1975 : 77.

Firšt je nastalo iz nem. *Fürst* < stvn. *furist*, posamostaljenega presežnika od fore, 'pred, spredaj, prvi', anglosaksonsko *fyrist* 'prvi'. V nemščini se je *furist* pomensko prepletel s *hërist*, presežnikom od < *hërro* 'star; spoštovan', in dobil pomen 'najimenoitnejši' ¹². Lat. ustreznica *princeps* ima podobno pomensko ozadje, saj ima za podstavo *primo capere* 'prvo (mesto) zasedati'. Ievr. koren je **prH-*, isti kot v sle. prvi ali ang. for 'pred'.

Niti eden od slovenskih slovarjev pred Murkom 1833 pa ne enači *Fürsta* ali *princepsa* s *knezom*, čeprav so le-to besedo poznali; torej Trubar ali Dalmatin *kneza* nista mogla uporabiti v pomenu *Fürst*. Od slovarjev *kneza* prvi navaja Megiser 1592: *knes*, *Graf*, *Comes*, kar Läg Reid 1967 sicer razlaga z *der Graf*, *der Fürst*, toda druga ustreznica je anahronistična. Tudi Alasiu 1607 pomeni *cnes* isto kot it. *conte*. Kastelec-Vorenc 1680–1710 gresta za korak dalje, saj latinsko ustreznico tudi kalkirata: *knès comes*, *en grof*, *na pooti tovarish*. Hipolit 1711 pozna *comes* v dveh pomenih: *spreimláviz*, *tovarush* : *graff*; *knesa* ne navaja. Pohlin 1781 ima obliko

¹¹ Fürft – prav slovansko knés, v slovenščini ne splošno znan, pojavlja se samo še v lastnih imenih, zato ponavadi previfhni, sprednik, pogosto tudi ladaviz, vladiz (sploh vladajoči gospod), redkeje hrvaški vlastelin, najpogosteje väjvoda (pravzaprav der Hertzog) in nemški firfht z vsemi izpeljankami.

¹² Prim. Walde 1911, Webster 1953 in Snoj 1997.

knish, Gutsman 1789 ima oblike *knes*, *knesh*, *knish*, vse v pomenu *der Graf* (Karničar 1999). Po Murku 1833 ima *knés* (iztočnica) oz. *knésh* (varianta) dve nemški ustreznici oz. dva pomena: *der Fürst - ein regierender Graf*. Po navedbi njunih 11 izpeljank pripiše v oklepaju »(Bei uns wenig gebräuchlich)«¹³. Pri iztočnici *Fürst* navaja, kot smo že zapisali, *kneza* kot pravo slovansko besedo, ki se je v slovenščini ohranila bolj v priimkih, pri *Graf* pa ga navaja kot sorazmerno manj rabljeno ustreznico na zadnjem mestu: *graf*, *grof*, *tudi knés*. Cigale 1860 že dosledno ločuje *kneza*, nem. *Fürst*, od *grofa*, nem. *Graf*. Pleteršnik 1894 kot (tudi) zgodovinski slovar seveda navaja obe pomenski vrsti besede *knez*: grofovsko in (samostojno) knežjo, kateri pripiše oznako novoknjižno.

Jasno pomensko ločevanje med *knez* 'plemič visoke stopnje' in *knez* 'vladar kneževine' navaja Slovar 1975; 'stopnjo' sicer navaja že Glonar 1936, vendar je ne ločuje jasno od 'vladarja'. Sicer pa Glonar za pomen *kneza* navaja tudi *grof*, kar je pač anahronizem.

Knez, stesl. кнѣдзь, psla. *кнѣгъ < germ. *kuningaz > nem. Köning, < pgerm. kun- / kunen- 'rod, pleme'; prvotno torej pomeni 'človek iz rodu, plemena' (Snoj 1997). Lat. *comes* je sestavljenka, ki pomeni 'spremljevalec' < cum 's' + ire 'iti', dobesedno 'soidec' (Wiethaler 1923). *Grof* je prevzet iz nem. Graf < stvn grāvo 'kraljevi uradnik', morda iz gr. grapheús 'pisar' (Snoj 1997).

Glavarja kot ustreznico za *tetrarha* je prvi uporabil Schönleben 1672 (Lk 3,1), za katerim so šli še štirje prevajalci: Kastelec 1680 (samo pri Lk 3,1), Paglovec 1741, Pohlin 1772 in Gutsman 1780 (vsi trije pri Lk 3,1). Prva sta *glavarja* uslovarila Kastelec-Vorenc 1680–1710, in sicer v širokem skupnostnem (*capitaneus*), v vojaškem (*centurio*) in upravo-političnem (*proceres*, v razlagi besede *democratia*) smislu, kar kaže na veliko pomensko širino. Pomensko širino nakazujejo tudi drugi slovarji z množico raznovrstnih ustreznic, npr. Gutsman jih navaja 7 (gl. Karničar 1999). Kot je bilo že omenjeno, navaja Murko 1833 za Vierfürsta pomensko sicer napačno soustreznico *glavar zhres štiri deshéle*. Zaradi odsotnosti pomenske sestavine 'vladar' je *glavar* manj natančna ustreznica za *tetrarha*. Protestantski pisci 16. stol. *glavarja* menda niso uporabljali, pač pa *aupmana*, katerega je uslovaril Megiser 1592.

Poglavarja namesto prekm. protestantskega štrtaka oz. gr. tetraarhēsa je zapisal M. Kuzmič 1780. V slovenskih besedilih 16. stol. beseda ni zapisana. Ker sta jo prva uslovarila – pri latinskem *capitaneusu* -- Kastelec-Vorenc 1680–1710, bi treba njen prvi zapis iskati v delih pisateljev oz. prevajalcev 17. stoletja (J. Čandik, Neznani 1635–1640, J. L. Schönleben, M. Kastelec). Hipolit 1711 navaja *poglavarja* kar pri 31 latinskih samostalniških iztočnicah, od teh se jih s širšo skupnostjo povezuje 8,¹⁴ ter pri 5 nemških iztočnicah, med katerimi je *Hauptmann*, ki ima poleg vojaškega tudi družbeni pomen. Družbeno-hierarhični pomen je *poglavar* ohranil vse do

¹³ Pri nas malo rabljeno.

¹⁴ Anarchus, capitaneus, caput, demarchus, magnates, megiftantes, polemarchus in proceser.

današnjih dni: po Slovarju 1985 pomeni 'človeka, ki je na čelu kake skupnosti'. Zaradi pomenske širine se po potrebi omejuje oz. precizira s prilastkom, npr. *državni poglavar*. Pomenska sestavina vladar pri izrazu *poglavar* torej ni obvezna.

Ládavecz v pomenu 'vladar' je za *tetrarha* uporabil M. Küzmič 1780. Besedo so morali uporabljati že v 16. stol., saj navaja Megiser 1592 *ladavz* in *ladvez*, vendar samo za *Siger*, *Überwinder*, *victor*, torej 'zmagovalec'. Tudi v pomenu 'vladar' ga navajata Kastelec-Vorenc 1680-1710, in sicer pri iztočnici *gubernator* ter s soustreznicama *vishar*, *oblastnyk zhes druge*. Regifter 1584 sicer navaja glagol *ladati* samo v pomenu '*possidere, recipere; in Besitz nehmen*', torej 'posedovati', toda že Dalmatin 1584 : II 171 ga uporablja tudi v pomenu 'vladati'.¹⁵ Gutsman 1789 pod *Regierer* navaja *kraluvauz*, *ladavez*, *gospoduvauz*, *regiravez*, pri iztočnici pa je po *kraluvauzu* in *laduvauzu* (!) zapisal tudi *vladizharja*. Drugi korak v uveljavljanju oblike na v- je storil Murko 1833, ki ima v slovensko-nemškem delu še iztočnico *ladajozh* in pri njej *ládaviz*, kar mu pomeni poleg drugega tudi 'Regierer', toda v nemško-slovenskem delu oblik na l- več ne navaja: *vládaviz* (pri *Regierer*, *Regent*, *Herrscher*), *vládár* (pri *Herrscher*, *Regierer*, *Regent*, *Lenker*, *Leiter*). Cigale 1860 *ladovca* več nima, v sinonimnem nizu pri *Herrscher* navaja *vladarja* pred *vladavcem*, pri *Regent* v pomenu 'Monarch' ga navaja celo kot edino ustreznico, toda pri iztočnici *Monarch* ima samo kalkirane ustreznice, *vladarja* pa ne. Naglas *vladár* ima že Janežič 1851.

Sicer pa sta *vladarja* uslovarila (za lat. *rektor*) že Kastelec-Vorenc 1680-1710, v čemer pa jima Hipolit 1711 ni sledil. Izraz se torej ni prijel kar tako, saj ima tudi Pohlin 1781 samo *uladiza* 'Regent, Fürst'.

Slovenska poimenovanja oz. preimenovanja *tetrarha*, ki temeljijo na izrazni podobnosti oz. vzporednosti z grškim tetra-, so:

- (1) parafrazična: *zhetertega deila kral* (Trubar 1555), *vjuda zhes zheterti dejl* (Kastelec 1680);
- (2) besednozvezna: *Zheterti Firsht* (Kastelec 1680), *zhetèrtni oblastnik* (Japelj 1800 in za njim velika večina prevodov vse do Standardnega 1997);
- (3) enobesedna – (a) zloženska: *zhvetiri-oblastnik* (Japelj-Kumerdej 1784); *zheterto-oblastnik* (Dajnko 1817) in *čveteroknez* (Remec 1870); (b) izpeljanki: *Strták* (Küzmič 1771), *četrtnik* (Remec 1871).

Zveza četrtri del je kalk nemškega *der vierte Teil* > Viertel, oboje 'četrtrina', nemška zveza pa je kalk lat. *quarta pars* 'isto'. Zveze glavnih števnikov z ulomčnim pomenom prva navajata Kastelec-Vorenc 1680-1710, med mnogimi drugimi npr. *quadrans 'zheterti deil'*.¹⁶ Besedo četrtr ž [!] sicer prvi navaja Pohlin 1781: *Zhetert, a. [!] Ein Viertheil. Quadrans*. Izpeljanko *četrtnik* imata Kastelec-Vorenc 1680-1710, in sicer v pomenu 'četrtri del mere', navaja pa jo tudi Hipolit 1711 v pomenu '*šhtéri*

¹⁵ Ony fo zhes Krajleftva dobru ladali (Sir 44,3).

¹⁶ Stabej 1997 ima pri iztočnici del naveden samo en ulomčni pomen.

voglat táller', vendar je tega *zhetertnika* prečrtal ter ga nadomestil s *zhetertiàk ali zhetertníàk*.

Že Trubar 1557 : 370 (Apd 12,4) pa je v zvezi z aretacijo apostola Petra zapisal *četrť*, m v pomenu 'četverica':

»/.../ inu ga ifda nim shtyrim zhetertom Shelnerieu, de ga uaruiu/.../«

Navedek se je zdel Trubarju verjetno težko razumljiv, saj ga je na robu pojasnil, da »per nim zhuio shtyri uahte shelnerieu«.

Dalmatin 1584 : III 68 je isto besedilo prevedel z navadno ulomčno zvezo:

»/.../ inu ga je isrozhil shtirim zhètertim dejlom Sholnerjeu, de bi ga varovali /.../

V Apd 1997 je navedeno mesto prevedeno: »/.../ ter ukazal štirim četvericam vojakov, naj ga stražijo«. Po Merku 1964 se grško besedilo glasi *τέσσαρις τετραδίους*, Vulgatio pa *quattuor quaternionibus*, oboje db. 'štirim četvericam'.

Četrtni, prid. od sam. *četrť*, je po našem gradivu prvi zapisal Japelj 1800.¹⁷ Besedo imata sicer že Kastelec-Vorenc, vendar v pomenu vrstilnega števnik: *quartanus 'zhetertni v'verfti'*. Ali gre za tiskarsko napako?

V prvem prevodu (1784, 1786), katero je Japelj podpisal skupaj z B. Kumerdejem, je rabljena zloženka *zhveteri-oblastnik* 'eden od štirih oblastnikov', kar je pač kalk za Vierfürst.

Kalkirani slovenski števniki prevedki *tetrah* so dvoji: (a) (iz)vrstilni: *četrťi* -, *četrťni* -, *četrťnik*; po izpadu prvega samoglasnika in disimilaciji: štirti-, iz njega prekmurska izpeljanka *štrtak*; (b) ločilni oz. skupinski: *čveter* < četver- analogno po peter, šester (Ramovš 1924 : 154). Tudi ostali slovanski jeziki, kot je bilo navedeno zgoraj, poznajo vrstilni ali/in ločilni tip. Pomensko enostavnejši, jasnejši in sistemsko pravilnejši je pravzaprav drugi, saj ima tudi skupnostni pomen: *čveteri-oblastnik/čveteroknez* : 'eden od (skupine) štirih oblastnikov/knezov', vendar se v slovenskih svetopisemskih prevodih ni močneje uveljavil.

Izpeljanko *šerták* je prvi zapisal Küzmics 1771. S *četrťnikom*, ki ima za podstavo Japljevega *četrťnega oblastnika*, mu je tipološko sledil Remec 1871, kar je ostalo v t. i. Chráskovem prevodu vse do danes. Od katoliških prevodov sta *četrťnika* sprejela Slavič 1917 in Zidanšek 1918, pred njima pa že Krek 1903.. Izpeljanko z obrazilom *-ak* je prvi uslovaril Vodnik 1798–1819: poleg Japljevega *zhetertnega oblastnika* navaja namreč tudi Küzmičevega pisno pokranjčenega *šertáka* in glasovno pokranjčenega *zhetertáka*, Cigale 1860 je *čertaku* dodal še *čertinca*. Že Pleteršnik 1894–1895 ni sprejel od navedenih štirih izrazov nobenega: *čertáka* sicer ima, vendar samo v treh drugih pomenih. Četrťnika navaja tudi Dokler 1915.

¹⁷ Pleteršnik 1894 navaja V. Vodnika, katerega slovar je nastajal med 1798 in 1819.

Zloženko *zhvetérobľaftnik*, ki zastopa vmesno besedotvorno stopnjo, navaja – pri *Vierfürstu* – Murko 1833.

Pleteršnik 1895 navaja za *oblastnika* kot vir Dalmatina, za *deželskega oblastnika* pa Schönlebna 1672. Prva sta *oblastnika* uslovarila Kastelec-Vorenc 1680–1710, in sicer pri sedmih latinskih izrazih (prim. Stabej 1997), povezanih s cerkveno, državno ali mestno upravo pa tudi z vladarstvom. Glede na *tetrarha* nedvomno preširoki pomenski obseg *oblastnika* potrjujejo tudi poznejši slovarji. Gutsman 1789 ga npr. navaja kar pri 10 nemških iztočnicah (prim. Karničar 1999), za katere ima Cigale 1860 poleg ustreznice *oblastnik* še sedem drugih slovenskih sopomenk, pri iztočnici *Herrscher*, ki je Gutsman sicer ne enači z *oblastnikom*, pa Cigale navede še štiri, med njimi tudi *vladarja* in *vladavca*.

Trubar je grš. *τετραάρχης*, lat *tetrarcha* v Mt 15,1 leta 1555 prevedel s parafrazo *zhetertiga deila kral*, leta 1557 pa je navedeno parafrazo nadomestil s prevzetim *tetrarha*. Isto tujko je uporabil tudi v Lk 3,1.19; 9,7 in v Apd 13,1. S *tetrarhom* je seveda odstopil od skupnega (kolektivnega) prevajalnega načela, po katerem »mi ne fmo /.../ lepih, glatkih, viffokih, kunftnih, nouih oli nefnanih beffed iskali, Temuzh te gmainske Crainske preprofte beffede« (Trubar 1555 : A 3). V precepu med ljudsko razumljivostjo, ki bi jo Nida-Taber 1969 imenovala dinamična ekvivalenca, in izrazno točnostjo oz. formalno ekvivalenco se je odločil za najvišjo stopnjo slednje: obdržal je izvorni izraz..

V kakšnem odnosu je Trubarjev prevedek *tetrarha* s P. P. Vergerijem 1555, ki je zagovarjal »vocabulary elegantiora, quae ab omnibus Sclavis ubique intelligantur«¹⁸ (Kausler-Schott 1875 : 110)? Zahtevo glede elegantnosti vsekakor izpolnjuje , saj sodi med »lepe, gladke, visoke, kunštne, nove ali neznane besede«, katere je Trubar 1555 načelno sicer zavračal, zahtevo glede razumljivosti vsem Slovanom pa *tetrarh* izpolnjuje, če Slovane omejimo na izobražene Slovane. Vsekakor Trubar s *tetrarhom* ni upošteval načela splošne razumljivosti, ampak zvestobo izvorniku. Za Trubarjem sta šla tudi Dalmata – Konzul 1562 in 1563, ki sta uporabila prevedek *tetrarha*.¹⁹

V 33 pregledanih slovenskih prevodih Mt, Lk in Apd je uporabljenih 15 različnih prevedkov, od katerih jih 9: *četrtega dela kralj*, *vjuda čez četri del*, *četrti firšt*, *četrtni oblastnik*, *četrtnik*, *čveteri-oblastnik*, *čvetereknez*, *štrtak*, *štrto-oblastnik* tako ali drugače vsebuje številniško sestavino, torej tisti del pomenske podstave, ki je v svetopisemskih besedilih razpomenjen. Zato v 70 % slovenskih prevodov *tetrarh* ni primerno preveden oz. podomačen. Načelno najprimernejši so prevedki, ki tematizirajo vladarsko sestavino. Tak je bil predvsem *ladavec*, katerega pa je tudi M. Küzmič zapisal samo enkrat. Ostali vladarski naslovi: *kralj*, *vjuda*, *firšt* (vsi trije v zvezah), *knez* in *čvetereknez*, ki se pojavijo vsak v po 1 prevodu, so analogni oz. aktualizirani pomenski približki za *tetrarh*. V splošno vrsto hierarhično najvišjih,

¹⁸ »elegantnejše besede, razumljive prav vsem Slovanom«.

¹⁹ Rječnik 1962, zv. 75, navaja *tetrarha* pri Glaviniću 1628.

vendar pomensko zelo širokih naslovov sodita *glavar* (v 5 prevodih) in *poglavar* (delno v 1 prevodu), toda ne eno ne drugo ni dobro, saj izraza ne spadata med vladarske naslove. Dva od vladarskih naslovov (*vjuda* in *firšt*) je – v (para)frazni zvezi – uporabil Kastelec 1680, ki sicer ni uskladal vseh petih prevedenih mest, *čveterokneza* pa je zapisal Remec 1870. V splošnejšo družbeno-funkcijsko skupino, v kateri je hierarhičnost že močno relativizirana oz. znižana, sodi *oblastnik*, ki pa se nikoli ne uporablja sam: v 8 prevodih nastopa v besedni zvezi, v 2 pa kot sestavina zloženke. Pomensko absolutno točen je samo *tetrarha*, »prevzetek« iz latinščine, oz. oblikoslovno poslovenjeni *tetrarh*, ki nastopa v 5 prevodih ter v 1 priredbi.

Trubarjev *tetrarha* iz leta 1557 je primerljiv z najmočnejšo smerjo modernih evropskih prevodov, saj temelji na načelu formalne ekvivalence. Obe našedobni ustreznici, tako katoliški *četrtni oblastnik* kot protestantski *četrtnik* sta za sodobni standardni prevod neprimerni, ker *tetrarha* ponižujeta oz. vladarsko praznita. V Trubarjevem času bi bil od dinamičnih ekvivalentov verjetno najboljši (deshelški) *firht* oz. *viuda*, v našem času pa *vladar*, seveda s potrebno opombo.

Navedenke

ALASIA da S., G., 1607, *Slovar italijansko-slovenski, druga slovensko-italijanska in slovenska besedila*, Videm 1607, faksimile, Ljubljana, Devin – Nabrežina, Trst 1979.

Apd 1997 v: Sveto pismo 1997.

APOSTEL, B., 1760, *Dictionarium Germanico-Slavonicum I...I*, Pre Bernardo Marburgensis, rkp. Inv. št. 23/56 v NUK, tudi listkovni izpisi J. Stabeja s slovenskimi iztočnicami, v Sekciji za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik F. Ramovša ZRC SAZU.

Bibbia 1991, *La Bibbia*, nuovissime versione dai testi originali, III, Nuovo testamento, Milano.

Bibbia 1997, *La Bibbia*, traduzione interconfessionale in lingua corrente, Torino, Roma.

Biblia 1982, *Biblia*, Liptovský Mikuláš.

Biblia 1990, *Biblia*, Warszawa.

Biblija 1995, *Biblija sireč knjige na sveščeno pisane na vethija i novija zavet*, Sofija.

Biblija 1996, *Biblija*, Moskva.

Biblija 1997, *Biblija*, knigi svjaščennogo pisanija vethogo i novogo zaveta na cerkovnoslavjanskem jazyke, Moskva.

BOHORIČ, A., 1584, *Arcticae horulae succisivae = Zimske urice proste*, reprint s prevodom in študijo J. Toporišiča, Maribor 1987.

BRADAČ, F., 1929, *Slovar tujk*, Ljubljana.

BURIAN, V., 1929–1930, Po stopách češtví a české knihy v starším slovinském písmenství, *Slavia* 8, 54–75.

- CHRÁSKA, A., 1914, *Novi zakon Gospoda in Zveličarja našega Jezusa Kristusa*, (redigiral A. Chráska ob pomoči A. Mikuša idr.), na Dunaju.
- CIGALE, M., 1860, *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*, I., II., Laibach.
- Concordance 1982, *Cocordance de la Bible de Jérusalem*, Paris, Turnhout.
- Concordantiae 1977, *Novae concordantiae Bibliorum Sacrorum IUXTA Vulgatam Versionem critice*, editam quas digessit Bonifatius Fischer, Stuttgart- Bad Cannstatt.
- Contemporary Version 1995, *The Holy Bible*, Contemporary English Version, New York.
- ČANDIK, J., 1612, *EVANGELIA INV LYSTVVI*, (prevedel J. Čandik ob sodelovanu G. Malija in T. Hrena), Nemfški Gradez.
- DAJNKO, P., 1817, *Evangeliumi na vse nedéle ino fvetke fkos leto*, viindal Peter Dainko, v'Radgoni.
- DALMATA-KONZUL 1562, *PRVI DEL NOVOGA TESTAMENTA /.../, v /.../ hrvacki jazik po ANTONU Dalmatinu i STIPANU Istrianu /.../ stlmačen, VTUBINGI.*
- 1563, *PRVI DÉL NOVOGA TEŠTAMENTA /.../, V HRVATSKI JAZIK PO ANTONU DALMATINU I STIPANU ISTRIJANU STLMAČENI I SCIRULČSKIMI SLOVI ŠTAMPANI, VTUBINGI.*
- DALMATIN, J., 1584, *BIBLIA, TV IE, VSE SVETV PISMV /.../*, Slovenski tolmažena fksi IVRIA DALMATINA, Wittenberg, faksimile Ljubljana 1968.
- DOKLER, A., 1915, *Grško-slovenski slovar*, Ljubljana.
- DUDA-FUČAK, *Novi zavjet i Psalmi*, Novi zavjet preveli B. Duda i J. Fučak, Zagreb.
- Einheitsübersetzung 1991, *Die Bibel*, Einheitsübersetzung, herausgegeben von Günter Stemberger und Mirjam Prager, Stuttgart.
- Ekumenska 1974, *Sveto pismo stare in nove zaveze*, Ekumenska izdaja, Ljubljana.
- Ekumenický 1993, *Bible*, český ekumenický překlad, Praha.
- Enciclopedia 1937, *Enciclopedia italiana di scienze, lettere ed arti*, knjiga 33, Roma.
- Encyclopedia 1971, *Encyclopedia Judaica*, knjiga 8 (Herod), knjiga 15 (tetrarch), Jerusalem.
- GLONAR, J., 1936, *Slovar slovenskega jezika*, Ljubljana.
- GOLLMAYER, A., 1834, *SVÉTO PISMO NOVE SAVESE, PERVI DÉL, SVÉTI EVANGÉLII*, (prevedel A. Gollmayer), V' Ljubljani.
- GRIMM, J. in W., 1951, *Deutsches Wörterbuch*, Zwölfter Band, II. Abteilung, bearbeitet von Rudolf Meiszner, Leipzig.
- Good News 1992, *Good News Bible*, Second Edition.
- Gute Nachricht 1997, *Gute Nachricht Bibel*, revidierte Fassung 1997 der »Bibel in heutigem Deutsch«, durchgesehener Nachdruck, Stuttgart, Göttingen.
- GUTSMAN, O., 1780, *Evangelia inu branje*, (uredil O. Gutsman), v' Zelouzi.
- 1789, *Deutsch-windisches Wörterbuch*, Klagenfurt.
- HABJAN, V., 1975, *Trotamora*, Ljubljana.
- HIPOLIT, N., 1711, *DICTIONARIUM TRILINGVE /.../*, calamo et opera Hippolyti Rudolphwertensis, Labaci, rkp. 182 v NUK, tudi listkovni izpisi s slovensko

- iztočnico J. Stabeja v Sekciji za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik F. Ramovša ZRC SAZU.
- JANEŽIČ, A., 1851, *Popólni ročni slovár slovénskega in némškega jezika, Slovénsko-nemški del, U Celovcu.*
- JAPELJ, J., 1800, *SVETU PISMU NOVIGA TESTAMENTA*, pars prima, (druga izdaja, prevedla J. Japelj in B. Kumerdej, pregledal J. Japelj), Labaci.
- 1804, *SVETU PISMU NOVIGA TESTAMENTA*, pars secunda, (druga izdaja, prevedla J. Japelj in B. Kumerdej, pregledali J. Zupan idr.), Labaci.
- JAPELJ-KUMERDEJ, 1784–1786, *SVETU PISMU NOVIGA TESTAMENTA*, in Slavo-Carniolicum idioma translata per Georgium Japel et Blasium Kumerdey, Labaci.
- JERE, F., idr., 1925, *Sveto pismo novega zakona*, prvi del, Evangeliji in Apostolska dela, prevedli F. Jere, G. Pečjak in A. Snoj.
- JOŽEF, F., 1993, *Des Flavius Josephus Jüdische Altertümer*, übersetzt von Heinrich Clementz, 11. Auflage, Wiesbaden.
- Jubilejni 1984, *Sveto pismo Nove zaveze*, Jubilejni prevod ob štiristoletnici Dalmatinove Biblije, Ljubljana.
- JURIČIČ, J., 1578, *POSTILLA /.../*, II., III., vpravi Slouenki Iesik prepifana (od J. Juričiča).
- KARADŽIĆ, V. S., 1995, *Sveto pismo*, novo izdanje, Novi zavjet preveo V. S. Karadžić, Beograd.
- KARNIČAR, L., 1999, *Deutsch-windisches Wörterbuch /.../ von Oswald Gutschmann, Klagenfurt 1789*, Auf Slowenisch-Deutsch umgekehrt und bearbeitet von Ludwig Karničar, Graz.
- Kartoteka 1945–1991, Kartoteka za Slovar slovenskega knjižnega jezika, zbrana od 1945 do 1991, hranjena na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana.
- KASTELEC, M., 1680, *CATOLISKV POPISSOVANĖ SVETIGA PISMA NOVIGA TESTAMENTA*, popissan od Matthia Cas'telza, rkp. 578 v NUK.
- KASTELEC-VORENC 1680–1710 gl. Stabej 1997.
- KAUSLER, E.-SCHOTT, Th., 1875, *Briefwechsel zwischen Christoph, Herzog von Württemberg, und Petrus Paulus Vergerius*, Stuttgart.
- King James 1992, *The Holy Bible*, Standard King James Version, Cambridge.
- Književnost 1996, *Slovenska književnost*, ur. J. Kos idr., Ljubljana.
- KREK, J. E., 1903, *Zgodbe Svetega pisma*, II. del, Zgodbe Novega zakona, v Celovcu.
- KRELJ, S., 1567, *POSTILLA SLOVENSKA /.../ PERVI SIMSKI DEL*, (prevedel S. Krelj). RATISBONAE.
- KÜZMIČ, M., 1780, *Sveti evangeliomi /.../* na sztári szlovenfzki jezik po Küzmic Miklósi obrnyeni, V-Soproni.
- KÜZMIČ, Š., 1771, *Nouvi zákon ali testamentom /.../*, na sztári szlovenszki jezik obrnyeni po Stevan Küzmiczi, v Halli Saxonskoj.
- 1848, *Nóvi zákon ali Testamentom /.../* na sztári szlovenszki jezik obrnyeni po Küzmicz Stevani, V Kőszegi.
- LÄGREID, A., 1967, *Hieronymus Megiser, Slovenisch-deutsch-lateinisches*

- Wörterbuch /.../ 1592, Bearbeitet von A. Läg Reid = Hieronim Megiser, *Slovensko-nemško-latinski slovar /.../ 1592*, Priredila A. Läg Reid, Wiesbaden. Leksikon 1984, A. Grabner-Haider; J. Krašovec idr., *Biblični Ieksikon*, Celje.
- LEWIS, Ch. T., 1987, *A Latin Dictionary*, Oxford.
- LOCH, V., 1858, *Lexicon Graeco-Latinum in libros Novi Testamenti*, Ratisbonae.
- LUEGS, S., 1913, *Biblische Realkonkordanz*, revidiert und verbessert von B. Mairhofer, sechste Auflage, Regensburg.
- LUTER, M., 1545, *Biblia*, Wittenberg, München 1974.
--1985, *Die Bibel* nach der Übersetzung Martin Luthers, Stuttgart
- LXX, *Septuaginta /.../*, edidit Alfred Rahlfs, Stuttgart 1936.
- MEGISER, H., 1592 gl. Läg Reid 1967.
--1603 gl. Staběj 1977.
- MERK, A., 1964, *Novum Testamentum Graece et Latine*, edidit A. Merk, emendatus C. M. Martini, Romae.
- MIKHAILOV, N., 1998, *Frühslowenische Sprachdenkmäler*, Die handschriftliche Periode der slowenischen Sprache (XIV. Jh. bis 1550), Amsterdam, Atlanta.
- MIKLOŠIČ, F., 1886, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*, von F. Miklosich, Wien.
- MODER, J., 1977, *Evangeliji in Apostolska dela*, priredil s sodelavci Janko Moder, Celovec.
Mt 1545 v: Luter 1545.
Mt 1555 v: Trubar 1555.
Mt 1557 v: Trubar 1557.
Mt 1582 v: Trubar 1582.
Mt 1584 v: Dalmatin 1584.
Mt 1964 v: Merk 1964.
Mt 1997 v: Standardni 1997.
- MURKO, A. J., 1833, *Deutsch-Slovenisches und Slovenisch-Deutsches HANDWÖRTERBUCH = Slovénsko-Némšhki in Némšhko-Slovénski ROZHNI BESÉDNIK*, Grätz = Grádez.
New Interpretation 1996, *The NIV Study Bible*, New Interpretation Version, London, Sydney, Auckland.
New Revised 1990, *The Holy Bible*, New Revised Standard Version, Nashville.
New World 1984, *New World Translation of the Holy Scriptures*, Revised, Brooklyn, New York.
- NEZNANI 1634/1640 v: Raič 1887.
- NIDA, E. A.-TABER, Ch. R., 1969, *The Theory and Practice of Translation*, reprint, Leiden 1982.
Novy zapavet 1991, *Novy zapavet i Psal'my*. (Brus.)
Novy testament 1991, *Nowy testament*, Warszawa.
- NZ 1873, *Novi zakon Gospoda in Zveličarja našega Jezusa Kristusa*, I. del, na Dunaji.
- PAGLOVEC, M., 1741, *Evangelia inu branje*, (uredil M. Paglovec), str. 10 in 174, Lublana.
- PAULY 1979, *Der Kleine Pauly*, Lexikon der Antike, bearbeitet von K. Ziegler, W. Sontheimer und H. Gärtner, Band 5, München.

- JEZIKOSLOVNI ZAPISKI 6 • 2000
- Pismo 1970, *Pismo sväté Nového zákona*, Bratislava.
- PLETERŠNIK, M., 1894, 1895, *Slovensko-nemški slovar*, I., II., Ljubljana.
- POHLIN, M., 1772, *Branja inu Evangeliumi*, (uredil M. Pohlin), v Lublani.
- 1781, *TU MALU BESEDISHE TREH JESIKOV I...I*, Laibach, faksimile, München 1972.
- RAIČ, A., 1887, Stapleton, *Jahresbericht der Staats-Ober-Realschule in Laibach für das Schuljahr 1887*, 5–49.
- RAMOVŠ, F., 1924, *Historična gramatika slovenskega jezika, II. Konzonantizem*, V Ljubljani.
- RAVNIKAR, M., 1816, *SGODBE SVETIGA PISMA SA MLADE LJUDÍ*, Drugi dél, preftavil Matevsh Ravnikar, v Ljubljani.
- Regifter 1584, *Regifter Nekatérih beféd*, Dalmatin 1584.
- REMEC, F., 1870, *Evangelj po sv. Matevžu*, (prevedel F. Remec), na Dunaji.
- 1871, *Dejanja sv. Aposteljnov*, (prevedel F. Remec), na Dunaji.
- Revised Version 1966, *The Holy Bible*, Revised Standard Version, London.
- RICCIOTTI, J., 1960, *Jezusovo življenje*, Celovec.
- Rječnik 1962, *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga 75, Zagreb.
- ROHÁČEK, J., 1993, *Svätá biblia*, preložil Jozef Roháček, revidované vydanie.
- RUPČIĆ, Lj., 1994, *Sveto pismo*, Novi zavjet, preveo Lj. Rupčić, Sarajevo.
- SAKRAUSKY, O., 1989, *Primus Truber*, Deutsche Vorrreden zum slowenischen und kroatischen Reformationswerk, Wien.
- Santa Biblia 1992, *Santa Biblia »Dios habla hoy«*, Edicion interconfesional, La Biblia en versión popular, Texto revision, Madrid.
- SCHÖNLEBEN, J. L., 1672, *EVANGELIA INV LYSTVVI*, in *Idiomate Slavonico per Joannem Ludovicum Schönleben collata, revisa et explicata*, str. 10, Nemfki Gradez.
- SLAVIČ, A., 1917, *Nedeljski in prazniški Evangeliji z razlago in opomini*, V Mariboru.
- Slovar 1970, 1975, 1985, 1991, *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, prva, druga, četrta, peta knjiga, Ljubljana.
- SNOJ, M., 1997, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana.
- STABEJ, J., 1977, *Hieronymus Megiser Thesaurus Polyglottus I...I*, izpisal in uredil J. Staběj, Ljubljana.
- 1997, *Slovensko-latinski slovar po: Matija Kastelec-Gregor Vorenc, Dictionarium Latino-Carniolicum, 1680-1710*, Ljubljana.
- Standardni 1997, *Sveto pismo Stare in Nove zaveze*, Slovenski standardni prevod, druga, pregledana izdaja, Ljubljana.
- Sveto pismo 1991, *Sveto pismo*, vtoro izdanie, Skopje.
- Sveto pismo 1977, *Sveto pismo Starega in Novega zakona*, Beograd.
- Svjate pis'mo 1994, *Svjate pis'mo starogo ta novogo zavitu*. (Ukr.)
- TOB 1994, *Traduction oecuménique de la Bible*, nouvelle édition revue, Paris.
- TOPORIŠIČ, J., 1987 v: Bohorič 1584.
- TRUBAR, P., 1555, *TA EVANGELI SVETIGA MATEVSHA*, (prevedel P. Trubar, Tübingen), reprint, Ljubljana 1993.

- 1557, *TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA /.../*, Skufi Primosha Truberia preobernen, TVBINGÆ.
 --1582, *TA CELI NOVI TESTAMENT /.../*, druguzh pregledan skufi Primofa Truberia Crainza Raftzhizheria, VTIBINGI.
 --1595, *HISHNA POSTILLA /.../*, tolmazhena skusi PRIMOSHA TRVBERIA KRAINZA.
 VERGERIJ, P. P., 1555 gl. Kausler-Schott 1875.
 VILHAR, A., 1937, *Evangelij po Luku*, prevel A. Vilhar, Beograd.
 VODNIK, V., 1798-1819, *Slovenski besednjak*, rkp. 437 v NUK, listkovni izpisi J. Stabeja s slovensko iztočnico, v Sekciji za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik F. Ramovša ZRC SAZU.
 VOLC, J., idr., 1856, *Sveto pismo stare in nove zaveze*, peti zvezek, (prevedli J. Volc idr.), Ljubljana.
 Vulgata gl. Concordantiae 1977.
 WALDE, A., 1910, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, zweite, umgearbeitete Auflage, Heidelberg.
 WEBSTER 1953, *Webster's New World Dictionary of the American Language*, College Edition, Cleveland, New York.
 WIESTHALER, F., 1923, *Latinsko-slovenski slovar*, Ljubljana.
 WINER, G. B., 1847, *Biblisches Realwörterbuch*, Leipzig.
 ZIDANŠEK, J., 1918, *Novi zakon*, prvi del, Sv. Evangeliji in Dejanje apostolov, Priredil J. Zidanšek, v Mariboru.

Kratice in krajšave

ang.	angleško
Apd	Apostolska dela
bolg.	bolgarsko
brus.	belorusko
csla.	cerkvenoslovansko
češ.	češko
fr.	francosko
germ.	germansko
gr.	grško
hrv.	hrvaško
ievr.	indoevropsko
it.	italijansko
lat.	latinsko
Lk	Evangelij po Luku
LXX	Septuaginta
mak.	makedonsko
Mr	Evangelij po Marku
Mt	Evangelij po Mateju
nem.	nemško

NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
pgerm.	pragermansko
polj.	poljsko
prekm.	prekmursko
psla.	praslovensko
rus.	rusko
sla.	slovensko
slš.	slovaško
srb.	srbsko
stcsl.	starocerkvenoslovensko
stvn.	starovisokonemško
špan.	špansko
ukr.	ukrajinsko
ZRC SAZU	Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti

Slovenian Expressions for the Biblical tetrarch *Summary*

In 1555 Trubar translated the Greek τετραάρχηζ and Latin tetracha in Mt 14:1 as zhetrtiga deila kral, but in 1557 he translated this and Lk 3:1,19, Lk 9:7 and Acts 13:1 as Tetrarha. Probably he realized that the first translation was not accurate enough and with the second translation he abandoned his principle of using ordinary, simple words which every simple Slovenian could understand easily. With this exception he moved in the direction of Vergerio's demand to use "vocabula elegantiora".

There were 13 semantically variant equivalents used for the original tetrarhēs in 33 collated Slovenian translations (1555–1997). The majority of translations (9) include a loan translation of the numeral component, i.e. in phrases (a) with a postmodifier: vjuda zhes zheterti dejl (0 equivalents + 1 co-equivalent), zhetertiga deila kral (1 + 0), (b) with a premodifier: četrtni oblastnik (9 + 1), zheterti Firft (0 + 1), in compounds: četveroknez (1 + 0), fhterto-oblaftnik (1 + 0), zhetveri-oblaftnik (1 + 0), and in derivatives: četrtnik (5 + 1), Strták (2 + 0). The non-numerical component of these equivalents is a ruler's or general hierarchical title. Even 4 semantically variant equivalents refer to a ruler: knés (1 + 0), ládavecz (0 + 1), tetrarha (2 + 0)/tetrarh (3 + 1), or to a general hierarchical title: glavav (4 + 1)/ poglavav (0 + 1).

29 collated modern translations in 16 European languages use 11 semantically variant translations and show three typical features. (1) Only in the Slavic Orthodox translations the compounds with a numerical component 'a person who is governing a quarter' (5 + 1) or 'ruler of a quarter' (0 + 2) occur. (2) The use of 'tetrarch' (10 + 5)

is predominant in other languages. (3) Four languages also use the verb 'to rule' as a translation equivalent.

Četrtni oblastnik is the most frequent present and past Slovenian equivalent but does not occur at all in other contemporary non-Orthodox translations (with the exception of one Slovakian translation). The majority of foreign languages do not provide translations with verbs and neither does the Slovenian language. A peculiarity of Slovenian are the derivatives with numerical component (četrtnik, štrtak).

The only semantic equivalent for a standard translation is tetrah (tetrarch), but the most suitable translation for a modernized (abridged) translation would be vladar (ruler).